

Papegaayenburg

Van West-Souburgse buitenplaats tot Vlissingse woonwijk

JACO SIMONS

Als gevolg van stadsuitbreidingen in de twintigste eeuw zijn er zowel in Middelburg als in Vlissingen verschillende wijken naar (voormalige) buitenplaatsen en/of boerderijen genoemd. Gelukkig maar, want mede op die manier houden we het rijke verleden van ons eiland in herinnering. In Middelburg kennen we onder meer Dauwendaele, Klarenbeek en Griffioen; in onze stad Vlissingen treffen we gebiedsdelen aan als Vrijburg en Baskensburg en woonwijken als Paauwenburg, Lammerenburg, Bossenburgh en Westervicht. Vanaf 1979 kreeg Papegaaienburg gestalte, de wijk die indirect naar de gelijknamige buitenplaats en direct naar de bijbehorende boerderij werd genoemd.

Burgemeester Evert Ghyselin

In 1655 werd de negendelige Kaart van Zeeland van cartografen Visscher en Roman gepubliceerd. De Walcherenkaart hieruit geeft ons doorgaans een verhelderend beeld van de situatie op het eiland in de zeventiende eeuw. Wie de boerderij die later Papegaaienburg werd genoemd, probeert te vinden, zal vergeefs zoeken. Toch bestond deze wel degelijk.

Exact in het genoemde jaar kocht de toenmalige burgemeester van Vlissingen, Everardt of kortweg Evert Ghyselin, de boerderij van ene Andries Aernoutsen, gelegen onder de ambachtsheerlijkheid van West-Souburg. Aernoutsen was landbouwer op Souburg en koopman in onze havenstad. Gezien zijn achternaam denken we gelijk aan Koudekerke, maar in dit geval gaat het om iemand die mogelijk in Dordrecht werd geboren.

Evert Ghyselin was actief in de magistratuur van Vlissingen en werd tot zes keer toe be-

noemd tot burgemeester. In de vijftiger en/of zestiger jaren van de zeventiende eeuw liet hij zijn juist verworven bezit in West-Souburg uitbouwen tot lusthof. Deze zou, naar later blijkt, ongeveer een eeuw in deze familie blijven.

Papegaai

Waarom Evert de naam 'Papegaayenburg' in het leven riep, is duidelijk. Het familiewapen van de Ghyselins bevatte een drietal papegaaien.

Familiewapen van de Ghyselin's, met de drie papegaaien.

In onze tijd is de papegaai bekend geworden door zijn napraatkunst. Als je ermee wordt vergeleken is dat niet erg positief bedoeld. Je wordt dan beschouwd als meningloos of een meeloper. Vroeger was dat anders. Achter een papegaai zat meer symboliek dan menigeen nu zou verwachten. Doordat hij slim is, praat de papegaai gemakkelijk na. Bovendien kan hij heel snel praten. De papegaai is daarom het symbool van welsprekendheid. In de retorica gaat het niet alleen om goed en aantrekkelijk spreken, maar ook om snel reageren.

Vandaar de aanwezigheid van de vogel op barokke preekstoelen in kerken. Het exotische dier werd pas in de zestiende eeuw in Europa ingevoerd en werd gezien als koningsvogel.

Dit dier is dus een symbool met een historische betekenis. Vroeger werd hij door traditionele schutters gebruikt in de vorm van een houten exemplaar dat op de kerktoeren werd geplaatst. Degene die de papegaai schoot, mocht zich schutterskoning noemen. Hij werd dan met de nodige eer behandeld. Zou een merkwaardig spreekwoord in onze taal met die eer te maken kunnen hebben? De papegaai van het stokje schieten betekent namelijk 'een vrouw zwanger maken'...

Na Zwanenburg en Lammerenburg betekende de naamgeving alweer een buitenplaats met een verwijzing naar een dier, in het zuidwestelijke deel van Walcheren. De naam Paauwenburg kwam daar trouwens na 1681 nog bij.

Net als de grote reder Cornelis Lampsins van het nabijgelegen Lammerenburg, legde Ghyselin verband tussen familiewapen en lusthof.

Baljuw Johan Ghyselin

We mogen aannemen dat de kinderen van de burgemeester bij zijn dood in 1666 minderjarig waren. De heren Mr. Pieter van Campen (baljuw van Goes en later dijkgraaf van de Breewatering) en Johan Le Sage (raad, schepen en later burgemeester van Middelburg) wierpen zich namelijk op als voogden over de wezen van Evert Ghyselin. Drie jaar later werd zoon Johan Ghyselin eigenaar van zijn vaders lusthof.

Johan trouwde met Johanna Constantia Ingels, haar grootvader was de grondlegger van Zwanenburg, een van de eerste grote buitens op Walcheren, en nam zitting in de Vlissingse stadsraad. Bovendien werkte hij zich op tot baljuw van onze Scheldestad.

In het archief van de Staten van Zeeland vinden we registers over verleende octrooien. We zien dat de eigenaren van respectievelijk Vrijburg, Papegaaenburg en Noordbeek in 1696 samenwerkten, om de

wegen naar hun buitens toegankelijker te maken.

'De Staten van Zeeland verleenden 6 april 1696 aan de heeren Pieter Duvelaer, Johan Gyselingh en Nicolaes van Hoorn 1 octrooi tot het verbreedten, bedelven, verhoogen en bezanden van de wegen van Westsouburg naar hunne buitenplaatsen, met vergunning om te mogen invorderen 2 stuivers 's jaars van iedere roede lands, strekkende aan wederzijde van die wegen, tot zoolang, dat deze gemaakt en de op te nemen kapitalen afgelost zouden zijn.'

Verwarring rondom kapitein Evert

Johan Ghyselin en Johanna Ingels kregen vier kinderen. Hun tweede zoon Evert, vernoemd naar zijn grootvader, de burgemeester, erfde in 1712, nadat zijn vader was overleden, op jonge leeftijd een groot deel van diens bezittingen. Twee jaar later werd Papegaaenburg officieel op zijn naam geschreven. Evert junior werd later kapitein-luitenant in de compagnie van generaal-majoor baron Van Rechteren.

Volgens de zogeheten 'leggers' van de Zuidwatering van Walcheren, de watering waaronder de parochie en ambachtsheerlijkheid West-Souburg viel, werd Papegaaenburg pas in 1760 verkocht en zou Evert Ghyselin tot die tijd zijn buiten in bezit hebben gehad. En dat is merkwaardig, omdat enkele bronnen melden dat Evert in 1742 is gestorven.

Ook de Walcherenkaart van de Hattinga's uit circa 1750 bevestigt dat. We lezen daarop namelijk de naam 'mevrouw Le Sage'. Volgens Frederik Nagtglas' werk *Levensberichten van Zeeuwen* ging de naam Ghyselin aan het begin van de achttiende eeuw mogelijk over op Le Sage. In de praktijk echter werd deze naam 'gewoon' toegevoegd. Zo'n extra, statusverhogende toevoeging, was in hogere kringen niet ongebruikelijk. Eigenlijk had er dus 'mevrouw Ghyselin Le Sage' moeten staan. Het betekent dat de weduwe van Evert Ghyselin eigenaresse werd van Papegaaenburg na de dood van haar man.

Helder is in elk geval, dat in 1760 per decreet, dat is een bevel van overheidswege, afstand gedaan moest worden van buitenplaats Papegaaiburg. Dat gebeurde per vonnis van de rechtbank van West-Souburg. Was er wellicht een jarenlange, slegende familie-impasse geweest omtrent de nalatenschap van Evert? Hoe dan ook, de 'redder' van Papegaaiburg was Mr. Johan David Le Sage, die, om deze geschiedenis nog wat gecompliceerder te maken, ook een extra achternaam toevoegde, namelijk Ghyselin! De suggestie wordt gewekt dat er tussen beide heren sprake is van een uitwisseling van namen. In welk (familie)verband Evert en Johan David zich verhielden, is niet duidelijk. Dat er een sterke band was, is wel aannemelijk. Bij de transactie betreffende Papegaaiburg is er overigens geen sprake van vererving, maar van aankoop door Johan David.

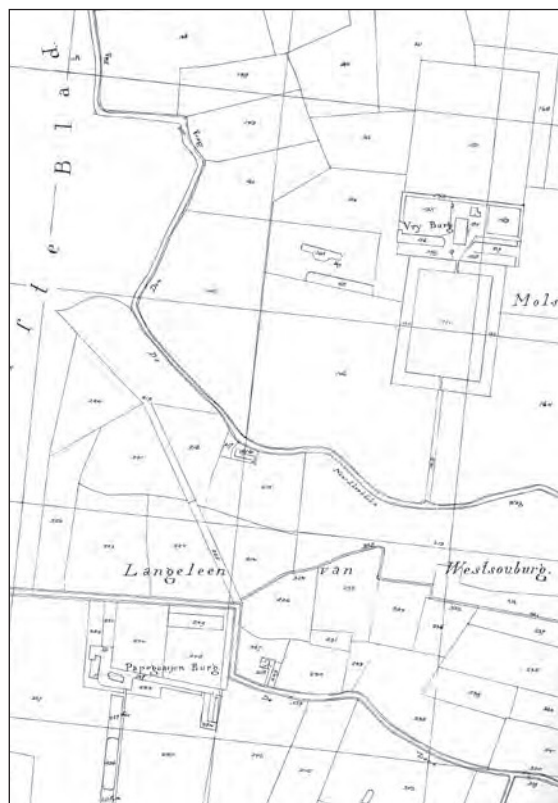
Ghyselin Le Sage

Mr. Johan David Ghyselin Le Sage werd in 1732 geboren uit het huwelijk tussen Johan Willem Le Sage en Anna Catharina van Hoornbeek.

Naast zijn VOC-activiteiten was Johan David in zijn werkzame leven leenman bewesten Schelde, gezworene van de Zuidwatering en burgemeester van Middelburg. In 1787 kocht Johan David Ghyselin Le Sage Vrijburg dat in noordelijke richting, tegenover Papegaaiburg lag.

Omdat Ghyselin geen kinderen had en zijn leven lang ongehuwd bleef, had hij zijn neef Evert van der Poort aangewezen als erfgenaam. Toch was het niet Evert, maar waren het zijn twee dochters Arnoldina Catharina en Johanna Petronella die mochten profiteren van de enorme nalatenschap van Ghyselin Le Sage. Eerstgenoemde dochter mocht zich in 1794 eigenaresse noemen van Vrijburg; zus Johanna kreeg Papegaaiburg in de schoot geworpen.

Johanna Petronella van der Poort was getrouwd met Mr. Pieter Claude van Goethem. Hij was schepen en raad van Middelburg en werd later, in de tijd dat de Fransen hier de dienst uitmaakten (1795-1814), lid van de

Uitsnede kadastrale kaart van West-Souburg, ca. 1830. Uit: Kadastrale Atlas van Zeeland 1832. Vlissingen, West-Souburg etc.

zogeheten Municipale Raad (gemeenteraad).

Reeds vier jaar na de erving van Papegaaiburg liet Johanna haar bezit verkopen. Een jaar later stierf ze. De nieuwe eigenaar was de plaatselijke notabele Jan Suurmond, die het tot schepen en later tot schout van zijn dorp West-Souburg schopte. Om zijn nieuwverworven bezit te kunnen bekostigen, ging Suurmond een lening aan van 2600 pond Vlaams bij weduwnaar Van Goethem. Zelf stak Suurmond er nog 300 pond Vlaams in om de transactie rond te krijgen.

Erg lang heeft ook Suurmond Papegaaiburg niet in bezit gehad. In 1808 nam zijn dochter Jacomina het geheel over. Zij was getrouwd met de meer dan tien jaar jongere Gillis in 't Anker. Hem vinden we terug als gemeenteraadslid van zijn dorp in de jaren 1812-1813.

Einde buitenplaats

In de tijd dat Jacomina Suurmond en Gillis in 't Anker de scepter zwaaiden over Papegaaiburg is deze eens zo rijke lusthof ter ziele gegaan. Ook het onderhouden van Papegaaiburg was, zoals vele buitenplaatsen, niet meer op te brengen, in een tijd waar de Fransen het eens zo welvarende Nederland in een economisch gezien diep dal wierpen.

Wat er van Papegaaiburg overbleef, kunnen we op de kadastrale kaart zien. (illustratie) De opmetingen hiervoor werden in 1822 gedaan. Boven de naam 'Noordbeek' zien we boerenhuis, -schuur en enkele bijgebouwtjes. Eronder zijn de restanten van de lusthof nog mooi te herkennen, in de vorm van (verwaarloosde) bebouwing en waterpartijen.

In 1825 zag Jan Verdoorn, 'aannemer van publieke werken te Vlissingen', er wel brood in om te investeren in de resten van Papegaaiburg. Onder zijn leiding werden omliggende bouwwerken ontmanteld en werd het bezit boerenhofstede. Met een pachter sloot Jan een contract af.

Portret van Jan Verdoorn (1788-1861),
ca. 1860.
(Fotocollectie Gemeentearchief Vlissingen)

Nog maar koud eigenaar, vond er een voor Verdoorn vervelend voorval plaats. Al in 1825 kreeg hij een proces verbaal van het Rijk aan z'n broek. Op zijn grondgebied bleken bomen te zijn geplant die te dicht bij het verdedigingswerk 'Midden Kroonwerk' stonden. Het was de vorige eigenaar, Gillis in 't Anker, die de bomen daar had neer-gezet. Als nieuwe eigenaar was Jan echter verantwoordelijk. Gelukkig liep het voorval met een sisser af; zouden de bomen in de toekomst last gaan veroorzaken, werd van de aannemer verwacht deze op eigen kosten te verwijderen.

Meer dan 35 jaar lang bleef Jan Verdoorn eigenaar van Papegaaiburg. Pas in 1863, twee jaar na zijn dood, kocht brandspuitfabrikant Willem van der Os de hofstede, die sinds 1835, na de gemeentelijke samenvoeging, in de gemeente Oost- en West-Souburg lag. Zoals het succesvolle lieden betaamde, ging ook Van der Os zich bemoeien met plaatselijke politiek, door zitting te nemen in de raad van zijn dorp.

Zijn handel in brandspuiten had Van der Os geen windeieren gelegd. Uit zijn nalatenschap blijkt dat Willem van der Os naast boerderij Papegaaiburg ook hofstede Maldegem bezat. Deze lag ter hoogte van de huidige sportvelden van Baskensburg, destijds eveneens vallend onder de gemeente Oost- en West-Souburg. Beide boerderijen gingen na zijn dood naar zijn weduwe, Jozina Abrahamse. Vervolgens kwamen hun kleinkinderen in beeld als erfgenamen. Zoon en advocaat Mr. Willem van der Os was namelijk al op jonge leeftijd gestorven.

Kleinzoon Willem, die dezelfde naam had als zijn vader en grootvader, ging zich ontfemen over Maldegem. Deze Willem van der Os is belangrijk geweest voor de geschiedenis van Vlissingen. Hij is tevens de grondlegger van het museum. Het gemeentearchief van onze stad beheert de zogenoemde Bibliotheek Van der Os.

Tragiek

Kleindochter Josina, genoemd naar haar grootmoeder, erfde Papegaaiburg in

1882. Het eens zo grote landgoed was in de tussentijd geslonken tot 22 hectare in omvang. Josina moest overigens een paar jaar wachten op haar erfenis; in 1882 was zij nog maar 14 jaar jong.

Josina van der Os trouwde in 1891 met de Haagse predikant Jan Jacob van den Broek en vertrok naar Zuid-Holland. Hofstede Papegaaiburg verpachtte zij aan Abraham Joziasse, een plaatselijke landbouwer.

In 1917 werd Van den Broek emeritus predikant. Als pensioenvoorziening verkocht hij in dat jaar hun boerderijen. Josina bezat meerdere hofsteden in Zeeland, en belegde de opbrengst ervan in 'aantrekkelijke' Russische aandelen, vlak na de revolutie in dat land. Door onvoorziene omstandigheden bleken de waardepapieren korte tijd later nagenoeg waardeloos te zijn. Van den Broek kon het niet verkroppen dat hij het kapitaal van met name zijn vrouw om zeep had geholpen. De arme dominee wierp zich bij Rotterdam in de Maas om nooit meer boven water te komen. Ook dit drama

maakt deel uit van de geschiedenis van Papegaaiburg.

Creatieve constructie

Pachter Abraham Joziasse wilde de boerderij waarop hij al jaren woonde en werkte graag kopen. Vermoedelijk had hij echter niet de financiële middelen daarvoor. Te groot en te duur. Er werd een constructie bedacht, zo lijkt het althans.

Investeerders Johannes de Klerk uit Koudekerke en zijn Middelburgse compagnon Arie Flipse kochten ieder de helft van de boerderij en een deel van het land er omheen. Verschillende percelen werden daarbij afgestoten.

De grote boerenschuur werd op 9 maart 1918 te koop aangeboden in de Thoolse-Yerseke Courant, om elders te plaatsen. Het dorp Nisse op Zuid-Beveland bleek na de verkoop de nieuwe locatie te worden. Vervolgens werd nog het woonhuis verkleind en voor een deel bij de nieuwe te bouwen boerenschuur getrokken. Door

Boerderij Papegaaiburg. Van links naar rechts: Piet Joziasse (op de wagen), Ko Joziasse, Pietje Ovaa (dienstbode), David Joziasse, Jannetje Joziasse, Izaak Joziasse, Maatje Joziasse, Johanna Joziasse-Kluijfhout en Abraham Joziasse, 1912. (Foto P. van Boven).

middel van deze constructie kon Abraham Joziase in 1919 toch eigenaar worden van het sterk afgeslankte boerenbedrijf. Abraham Joziase was getrouwd met Johanna Kluijfhout. Ook Joziase was naast zijn bestaan als landbouwer, politiek betrokken bij zijn dorp. Hij was zowel raadslid als wethouder van de gemeente Oost- en West-Souburg.

Jan Adriaanszoon Poppe

Omdat Abraham tegen de 70 jaar liep, ging Jan Poppe het boerenbedrijf in 1930 van hem pachten. Jan was net getrouwd met Maatje Joziase, een dochter van Abraham. De oude Joziase bleef eigenaar van Papegaaienburg.

Jan Poppe was afkomstig van Ritthem, waar hij in 1899 werd geboren. Tussen 1930 en 1945 werkte hij op Papegaaienburg. Na de moeilijke oorlogsjaren vertrok Jan naar Welsinga om daar een boerderij te runnen. De omgeving van Ritthem bleef hem blijkaar trekken.

In 1953 overleed Abraham Joziase op bijna 92-jarige leeftijd. Tot die tijd kon je hem op Souburg nog regelmatig tegen het lijf lo-

pen. Jan Poppe én twee van Abrahams zonen werden vervolgens gedrieën eigenaar van Papegaaienburg. Die situatie heeft een aantal jaren geduurd, waarna Jan uiteindelijk alleen zeggenschap kreeg.

Omdat Jan Poppe niet terugkeerde naar Papegaaienburg, maar op Welsinga bleef boeren, werkte zijn zoon Jo (Johannes) in die jaren vijftig, samen met zijn twee ooms op de boerderij in Souburg. Later deed Jo dat alleen.

Al in 1967 besloot Johannes Poppe het boerenbestaan voor gezien te houden. 'Dat ik de boerderij van mijn vader vaarwel zei', zo vervolgt de in Oost-Souburg wonende oud-landbouwer, 'viel destijds niet bij iedereen in goede aarde. Dat begrijp ik best. Maar ja, mijn hart lag niet in de landbouw. Ik ben vervolgens vrachtwagenchauffeur geworden. Dat beviel mij erg goed. Ik zit nog altijd met veel plezier achter het stuur, nu van mijn personenauto.' Jo, inmiddels 75 jaar: 'Mijn vrijgezelle broer Bram nam het werk op de boerderij over en is tot 1979 doorgegaan. Onze vader Jan bleef tot de onteigening in dat jaar, eigenaar van Papegaaienburg'.

Papegaaienburg vlak voor de afbraak in 1979
(Foto familie J. Poppe)

Vlissingse stadsuitbreiding

Eind zeventiger jaren twintigste eeuw werd begonnen met het bouwrijp maken van een nieuwe woonwijk, Papegaaiburg I. Ook Papegaaiburg II zat in de planning, maar is er nooit gekomen. Die wijk zou noordoelijk van Papegaaiburg I komen te liggen. De plannen en uitvoering ervan werden gerealiseerd in het kader van Vlissingse stadsuitbreiding.

Eigenaar Jan Poppe van boerderij Papegaaiburg werd dus in 1979 door de gemeente onteigend. Het betekende het definitieve einde van zo'n 330 jaar geschiedenis van buitenplaats en boerenhofstede. De boerderij lag middenin de huidige woonwijk Papegaaiburg, aan het einde van het parkeerterrein dat zich bevindt ter hoogte van Kanariesprek 85 tot en met 169. De baen (toegangsweggetje) van de boerderij lag aan de Zuidbeekseweg, net ná de bocht bij het woonwagenterrein en vervolgens vóór het huis aan de rechterzijde. Het weggetje was zo'n 150 meter lang.

Van zowel buitenplaats als boerderij Papegaaiburg is geen spoor meer terug te vinden in deze omgeving. Voor een tastbare herinnering zullen we ons moeten begeven naar Zuid-Beveland, waar aan de Driedijk 2 in Nisse de grote boerenschuur de tand des tijds heeft overleefd. De twee gouden koningsvogels op het dak van de schuur zijn een aantal jaar geleden met steun van Stichting Landschapsbeheer Zeeland als nieuw gemaakt. Ze doen ons terugdenken aan hoe het begon in de zeventiende eeuw, met de Ghyselins op het toenmalige West-Souburg. De papegaaien staan nog altijd fier overeind, hoog boven de grond. Ze lijken ons duidelijk te willen maken, zoals dat een papegaaï betaamt: 'Dat doen jullie ons niet na.'

Over de auteur:

Jaco Simons studeerde aan het conservatorium en geeft muzieklessen. Daarnaast houdt hij zich bezig met archiefonderzoek. Hij publiceert in bladen als Den Spiegel, De Wete, Klaver Vier en Arneklanken.

Bronnen

- Genealogie familie Joziasse (uitgegeven in eigen beheer)
- M. Gargon, *Walcherse Arkadia I en II*, Leiden 1715 en 1717
- F. Nagtglas, *Levensberichten van Zeeuwen*, Middelburg 1888-1893
- J. Simons, *Walcheren, wat anders*, Vlissingen 2005
- J. Simons, *Walcheren, wat anders 2*, Vlissingen 2007
- J. Simons, 'Zwanenburg', 'Paauwenburg', 'Westerwijk' en 'Valkenisse' in respectievelijk: *De Wete*, 2008, nr. 3, 2009, nrs. 2 en 3, 2010, nr. 1 en 2011, nr. 1
- J. Simons, 'Grooten Boomgaard' en 'Bon Repos' in: *Den Spiegel*, 2010, nr. 1 en 2011, nr. 1
- M. Smallegange, *Nieuwe Cronyck van Zeeland*, Middelburg 1696
- Stichting Landschapsbeheer Zeeland, *Kleine cultuurhistorische elementen in Zeeland* (brochure), Goes 2004
- N. Visscher en Z. Roman, *Atlas van Zeeland*, Amsterdam/Middelburg 1655
- Gemeentearchief Vlissingen
- 'Oud-rechterlijk archief West-Souburg', transportregisters en overlopers, inv. nrs. 1475 t/m 1487
- Zeeuws Archief
- *Polder Walcheren, overlopers, vergaarboeken en leggers*, inv. nrs. 277 t/m 279, 912 t/m 916 en 918
- Atlas Hattinga, *Kaarte van het eyland Walcheren de Ao. 1641* gemaakt door Christoffel Bernards, D.W.C. en/of A. Hattinga, ca. 1750. inv. nr. 13
- idem, *Kaart van Walcheren* [blad 8], (1750), inv. nr. 23
- *Kaarten Zeeland, Reiskaart van het eiland Walcheren* (ca. 1780), inv. nr. 1920.79
- idem, *Eiland Walcheren* (ca. 1800), inv. nr. 1956.15
- idem, Chromo-topografische kaart van het Koninkrijk der Nederlanden, inv. nr. 1962.22.656
- Staten van Zeeland, inv. nr. 1677, Register van oortrooiën, deel II, folio 172 verso